

EESTI FILHARMOONIA KAMMERKOORI 40 AASTAT HELIPLAATIDEL

ÄLI-ANN KLOOREN

Sissejuhatus

2021. aasta kevadel leidsin oma postkastist kirja Eesti Filharmoonia Kammerkoori (EFK) toimetajalt Anneli Ivastelt ettepanekuga kirjutada koori 40. aastapäeva puhul ülevaade koori helisalvestistest. Pikema järelemõtle miseta võtsin selle pakkumise vastu – olen EFK loomisest saadik olnud koori suur austaja ning mõte süveneda selle ajalukku tundus ahvatlev. Mõistsin oma lihtsameelsust siis, kui mulle saadeti nimekiri salvestistest – tol hetkel oli neid 71, aastaga on lisandunud veel kaks CDd. Nii ma olen selle plaadimäega aasta aega vaeva näinud. Selle teemaga tegeldes on olnud tõuse ja mõõnu, mõnikord ka lausa ahastust ülesande mahukuse pärast, lõppkokkuvõttes aga olen saanud tunde ja tunde nautida tõeliselt head muusikat.

EFK lugu algab kaudselt juba 1966. aastal, kui Heino Kaljuste asutas lastekoori Ellerhein endiste lauljate baasil kammerkoori, mille juhtimise võttis 1974. aastal isalt üle Tõnu Kaljuste. Noore dirigendi unistuseks oli professionaalse, uudse koorikultuuri ja kõlakvaliteediga kammerkoori loomine. Sellest, kuidas see teekond kulges, võib lugeda tänavu suvel ilmunud raamatust „Kammerlauljad“, milles Tõnu Kaljuste kirjeldab värvikalt Nõukogude Liidu aegse asjaajamise absurdust. 1981. aastal sai aga suur unistus

teoks, koori võttis oma tiiva alla ENSV Riiklik Filharmoonia ning Kammerkoori Ellerhein asemel hakkas muusikamaastikul ilma tegema Eesti Filharmoonia Kammerkoor. Asutamise ja sellele järgnenud aastal ilmusid koori esimesed kaks heliplaati. Kuna nendel kõlavad Veljo Tormise teosed olid salvestatud juba 1970. aastate lõpus, on esitajaks märgitud veel Kammerkoor Ellerhein.

Kuni Eesti taasiseseisvumiseni jõudis EFK salvestada plaadifirmale Melodija muusikat seitsme LP jagu, lisaks veel kasseti jõululauludega – 1989. aastal oli selline asi juba võimalik. Täiesti uus ajastu EFK plaadistamistel algas aga 1992. aastal, mil esmakordselt anti välja CD välismaise plaadifirma, maineka ECMi all. Sellel laiemat rahvusvahelist kõlapinda saavutanud duubel-CDl „Forgotten Peoples“ kõlab Veljo Tormise monumentaalne tsüklitesari „Unustatud rahvad“, mis on tänaseni üks märgilisemaid salvestisi EFK helikandjate reas. Tõeliseks läbimurdeks võib aga pidada järgmisel aastal välja tulnud heliplaati Arvo Pärdi „Te Deumiga“, mis oma Grammy nominatsiooniga „Parim koorimuusika esitus“ tegi otsa lahti EFK salvestistele aastakümnete jooksul osaks saanud nominatsioonidele ja auhindadele. Nii näiteks on Grammy erinevates kategooriates olnud EFK heliplaatidel

Eesti Filharmoonia Kammerkoor Arvo Pärdi keskuses septembris 2018.

Kaupo Kikkase foto

15 nominatsiooni ning kahel korral on see prestiižne muusikaauhind ka võidetud: parimaks koorimuusika esituseks on tunnustatud Arvo Pärdi muusikaga „Da pacem” (2006) ning „Adam’s Lament” (2013). Lisaks Grammydele on saanud ka mitmeid muid olulisi auhindu, näiteks ajakirjadelt Diapason ja Gramophone, ajalehelt New York Times jpm. Loomulikult ei ole EFK plaadid jäänud märkamatuks ka kohalike auhindade jagamisel ja nii on neid mitmel korral tunnustatud parima koorimuusikaalbumi kategoorias.

Kui nüüd vaadata natuke statistikat, siis kõige kandvam roll plaadistamistel on 40 tegevusaasta jooksul olnud peadirigentidel – teistest kaugel ees on 33 salvestisega Tõnu Kaljuste, Paul Hillierile on neid kogunenud 12, Kaspars Putniņšile kuus ning Daniel Reussile viis. Kaljuste puhul on raske teha mingit üldistust repertuaarivalikul; tema juhatusel on heliplaatidele jõudnud muusikat Gesualdost ja Monteverdist n-ö ahjusoojade teosteni, teiste puhul joonistuvad aga välja teatud

eelistused. Nii on Hillier keskendunud Eesti ja meie lähiümbruse tänapäeva heliloojate loomingule ning vene vaimulikule muusikale; Reussi plaadistuste hulgast tõusevad esile suurvormid (Frank Martini „Kolgata” ja Francis Poulenci „Stabat mater”), aga ka näiteks Rudolf Tobiase koorimuusika; Putniņši huviorbiidis on olnud Pärt ja vene vaimulik muusika, võõras ei ole talle ka katsetamine *crossover*’i vallas.

Peadirigentide kõrval on tehtud koostööd mitmete dirigentidega väljastpoolt, kuigi enne pidi vahetuma sajand, et ilmuks salvestis, kus koori ei juhata Kaljuste. See au langes 2001. aastal Mikk Üleoiale, kellest sai samal aastal ka koori koormeister. 2009. aastal plaadistas EFKga esmakordselt Risto Joost. Tänu soome dirigentidele Timo Nuorannele ja Heikki Seppänenile on olemas heliplaadid Einojuhani Rautavaara ja Jean Sibeliuse loominguga (vastavalt aastatest 2012 ja 2015); Aapo Häkkinen andis aga kooriga 2018. aastal välja CD, kus muu hulgas

kõlab ka üks Johann Sebastiani Bach'i kantaat, seda küll Robert Schumanni seades. See on märkimisväärne fakt, sest kuigi EFK esitab Bach'i teoseid oma kontsertidel sageli, on see siiani jäänud koori ainukeseks salvestiseks suure helilooja loomingust. 2015. aastal plaadistas oma loomingut kooriga inglise helilooja ja dirigent Gregory Rose. Koori kauaaegne koormeister (2011–2020) Heli Jürgenson on aga üks dirigentidest 2019. aastal ilmunud CDl „Evensong. New Choral Music by Richard Harvey“. Lisaks on EFK osalenud mitmetes suuremates projektides, näiteks Howard Shore'i filmimuusika „The Betrayal (Nerakhoon)“ (dirigent Howard Shore, 2008) ja Richard Wagneri „Der fliegende Holländer“ / Pierre-Louis Dietschi „Le Vaisseau fantôme“ (dirigent Marc Minkowski, 2013) salvestusel. DVD peal võib aga EFKt näha Aix-en-Provence'i festivalil etendunud „La traviata“ (2012) ja Robert Wilsoni lavastatud Arvo Pärdi „Aadama passioonis“ (2015). Huvitava koosluse moodustab Jüri Reinvere muusikaga CD „Requiem“ (dirigent Mikk Üleoja, 2010) ja sellele lisanduv DVD kaadritega Tallinnast aastatel 1911–1945.

On mõistetav, et sellise salvestiste mahu juures ei ole kõigist ühe artikli raames võimalik kirjutada, ammuigi mitte pikki analüüse teha. Seetõttu võibki minu kirjutist vaadata pigem kui midagi BBC Music Magazine'i „10 Best Choirs in the World“ stiilis (kus on muuseas oma koha leidnud ka EFK); ja et mu valik liiga subjektiivne ei tunduks, olen selle kinnituseks võimalusel lisanud ka teiste kriitikute arvamusi. Samuti olen piiranud oma valikut, üksikute eranditega, *a cappella* kooriloominguga, et keskmes oleks just koor.

Tormis

EFK repertuaar on äärmiselt lai ja võiks öelda, et ei tunne piire; ometigi seostatakse koori tegevust kõige rohkem kahe helilooja, Veljo Tormise ja Arvo Pärdiva. Sugugi mitte alati ei ole koor olnud Tormise ja Pärdi teoste esiettekandjaks, kuid EFK interpretatsioon peetakse justkui etaloniks. Oma rolli mängib siin tihe koostöö heliloojatega teoste salvestamisel: ühest küljest autorite nõuanded, teisest küljest tagasiside Tõnu Kaljustelt ja koorilt, mis on jätnud mõlema helilooja loomesse sügavaid jälgi – nii mõnigi kord on nad just sellest lähtuvalt oma teostesse muudatusi ja parandusi teinud.

EFK salvestuste ajalugu algab Tormisega: koori esimesel heliplaadil kõlasid tema „13 eesti lüürilist rahvalaulu“ ja „2 eesti runolaulu“, 1982. aastal välja antud plaadil aga „Ingerimaa õhtud“, „Raua needmine“ ja „Sügismaastikud“. Tihe koostöö kolmiku Tormis, Kaljuste ja EFK vahel jätkus kuni 2000. aastani, mil anti välja veel neli CDd (üks neist duubelplaat) helilooja loominguga ja nii sai salvestatud suurem osa Tormise olulisest koorimuusikast: „Unustatud rahvad“, „Kalendrilaulud“, „Pikse litaania“, „Piiskop ja pagan“, „6 eesti lastelaulu“ jpm. 2001. aastal EFK peadirigendiks saanud Paul Hillier salvestas kooriga samuti mitmel korral Tormist ning pärast pikka vaikust ilmus 2021. aastal helilooja 90. sünniaastapäevaks vinüülplaat „Aastaaegade laulud“, kus EFK esitab Kaspars Putniņš'i juhatusel Tormise teoseid vaheldumisi Liisi Koiksoni džässihõnguliste tõlgendustega ning Ülo Kriguli ja Sander Möldri elektrooniliste lahendustega.

Eks igapäev ole oma lemmikud Tormise muusikas. Minu lemmikuks

on vaieldamatult kuueosaline tsükkel „Unustatud rahvad” (1992, ECM), mille iga osa põhineb ühe soome-ugri rahva (liivi, vadja, isuri, ingeri, vepsa ja karjala) laulu- või tantsuviisidel. Muusikateadlane Kristina Kõrver on tabavalt öelnud, et paradoksaalselt tegi Tormis neist väikerahvastest unustamatud rahvad.¹ EFK salvestas selle tsükli Soomes, Tapiola kirikus ning siit sai alguse ka pikaajaline koostöö Paul Hillieriga, kes oli plaadi produtsent. Duubel-CD ilmus ingliskeelse pealkirjaga „Forgotten Peoples” ning esmakordselt avanesid koorile ukсед rahvusvahelisele, sh USA plaaditurule. Ajakirja Stereophile muusikatoimetaja Richard Lehnert on sellest sündmusest kirjutanud nii: „ECMi USA turundusosakond kartis selle kogumiku väljaandmist – ikkagi täishinnaga duubel-CD tundmatult koorilt, kes esitab tundmatu helilooja tundmatut muusikat –, kuni nad kuulsid seda. „Forgotten Peoples”, salvestis, millel puudub oma nišš, võib vabalt luua ka uue niši või siis sobituda olemasolevatesse. Ta väärrib mõlemat. Ta on ühtaegu nii tähtis kui ka ilus.”² Samuti kiideti salvestuse tehnilist poolt, koori „hingematvat dünaamilist skaalat” ning kaunist kõla.

Seda kaunist ja omapärast kõla on EFK puhul esile tõstetud juba nende tegevuse algusest peale. Ometigi on see aastate jooksul ka palju muutunud, kuulda on erinevate dirigentide käekirja, aga ka sobitumist esitatava muusikateosega. Plaatide arvustusi lugedes tundub, et kriitikuid on võlunud just sellised salvestised, kus koor laulab sirge tooniga, mis avaldub kristallselgetes nais- ja pehmekõlalistes meeshältes. Selline kõla on valitsevaks ka „Unustatud rahvaste” plaadil,

kuid mitte ainult – helilooja on teosesse sisse kirjutanud palju teatraalsust, iga osa on justkui väike etendus, mida koor erinevate kõlavärvide ja vokaalsete võtetega edasi annab. Näiteks „Vadja pulmalaulud” teeb oma seitsme osa jooksul läbi suure meeleolulise muutuse, mis kajastub ka koori esitaviis: pulm koos ettevalmistustega on esitatud kergelt ja helgelt, isegi koomiliselt, kuid tsükli lõpuks võetakse abielu naise vaatepunktist kokku ahas-tava tõdemusega, nüüd juba tervelt koorilt ja võimsas *forte*’s: „*Elka menkaa mehelee!*”.

„Unustatud rahvaste” plaadil on ka oma eellugu, sest üks osa tsüklist, „Ingerimaa õhtud” jõudis plaadile juba 1982. aastal. Selle oranži ümbrise-ga vinüüluga käib mul kaasas sügav isiklik elamus. Saanud teismelise-na selle plaadi omanikuks, jahmatas mind nende rahvalaulude ilu, seadete põnevus, aga ka esituse kergus ja elavus, eriti aga on mällu sööbinud Katrin Ehala siira ja selge häälega lauldud soolod. Üritasin seda 1982. aastal Melodija aastaplaadiks valitud LPd nüüd uuesti kuulata, aga ei teagi, kas algsest halvast tehnilisest kvaliteedist tulenevalt või siis suurest kuulamisest ei olnud plaat enam kahjuks kuulamiskõlblik. Aga võib-olla ongi nii hea – kaunis mälestus minevikust püsib muutumatuna.

Pärt

Arvo Pärdi ja EFK teed ristusid esmakordselt 1988. aastal, kui Tallinnas toimunud varajase ja nüüdismuusika festivalil kõlasid koori esituses „De profundis” ja „Te Deum”. Viis aastat hiljem tõi aga esimene Pärdi muusika-ga salvestatud CD „Te Deum” koorile lõpliku läbimurde rahvusvahelisel

muusikaarenil ning siit sai alguse ka tänaseni kestev tihe koostöö samal aastal asutatud Tallinna Kammerorkestriga (TKO). Plaati saatis erakordne menu, see püsis kuid plaadimüügi edetabelite tipus ja pälvis ka Grammy nominatsiooni. Aastakümnete jooksul on EFK oma peadirigentide (v. a Daniel Reuss) käe all salvestanud Pärdi muusikat 13 plaadile, millest suurem osa on pärvinud ka mõne prestiižse muusikaauhinna.

Kuigi Pärdi muusika kõlab nii paljudel EFK plaatidel, tõuseb minu jaoks teistest eredamalt esile 1998. aastal salvestatud „Kanon pokajanen“ („Patukahetsuse kaanon“). Kirikuslaavi keelset ja vene õigeusu muusika traditsioonidele toetuvat teost ei ole kerge esitada ega ka kuulata. See vajab mõlemapoolset tohutut sisseelamist ja kontsentratsiooni, kuulajalt ka soovitatavalt teksti (vajadusel tõlke) jälgimist, mis tekitab aga vastutasuks täieliku katarsise.

Plaati on arvustanud mitmed olulised klassikalise muusika ajakirjad ja seda vaid ülistavas võtmes. Näiteks ajakirjas Gramophone kirjutab tundmatuks jääv autor nii: „Loomulikult on igäihel „pehme võimalus“ lülitada mõtlemine välja ja lasta „Kanon pokajanenil“ hõljuda taevastes kõrgustes (Eesti Filharmoonia Kammerkoori hiilgav laulmine viitab ebamaisele kergusele), aga ma ei soovita seda. Pärdi sõna, muusika ja hingestatuse sügav seos on tänapäevase religioosse muusika taassünni tipp ja vajab suuremat tähelepanu vastutasuks neile kahele aastale, mis kulus teose valmimisele. Salvestus on veatu.“³

Teose ebamaist olemust rõhutab ka ECMi plaatidest arvustusi kirjutav muusikaajakirjanik Tyran Grillo: „Ka-

non pokajanen“ on kohustuslik kuulamine igäihel, kes soovib kuulda seda eesti visionääri oma kõige valgustatumas olekus. See muusika on peaaegu liigagi jõuline; kogu albumi kuulamine ühe korraga algusest lõpuni võib osutada kurnavaks, eriti kui me seisame silmitsi tõsiasjaga, et peale teose viimase kaja kadumist meie kõrvust ootab ees tagasipöördumine ilmalikku maailma.“⁴

Niisamuti hindas koori esitust ja ka salvestuse kvaliteeti kõrgelt Classic.neti veergudel kirjutav Raymond Tuttle: „See on Eesti Filharmoonia Kammerkoori kolmas Pärdi salvestis. Koori 28 häält sobivad hästi helilooja tehniliste ja interpretatsiooniliste nõudmistega. Salvestus tehti ühes Eesti kirikus ja nii on plaadi kõla kõike muud kui steriilne.“ Selle arvustuse lõpetab aga vägagi maine hinnang: „Ilmselt pakutakse seda duubel-CD komplekti mõnevõrra alandatud hinnaga, et kompenseerida kuulajatele mõlema plaadi lühike kestvus.“⁵

Olgu selle pikkusega kuidas on, väärtuslikuks osutusid ikkagi teos ja esitus, tänu millele omistati plaadile kaks Grammy nominatsiooni: parim klassikateos ja Manfred Eicher kui parim klassikaplaadi produtsent.

Saar

Nagu eespool kirjutatud, oli esimeseks „mitte-Kaljusteks“ EFK salvestustel Mikk Üleoja. Tema juhatusel on koor sisse laulnud kolm plaati, millest eraldi tahaks esile tõsta 2015. aastal välja antud Mart Saare kogumikku „Luule, see ei tule tuulest“.

Tänu esituskvaliteedile ja muusika tõlgendusele võib selle plaadi kindlalt asetada Tormise ja Pärdi *a cappella*-salvestiste kõrvale. Saare koorilooming

on kuulunud enamiku eesti kooride kavva juba peaaegu sajandi, mis teeb temast ühe armastatuima koorihelilooja. Ometigi ei ole Saare koorimuusika sugugi lihtne ja tõeliselt elamust pakkuvaid esitusi kuuleb harva. EFK plaadi kuulamine on aga algusest lõpuni puhas nauding: kõikide lauludega on tehtud suurt tööd, lahti on mõtestatud iga peenemgi nüanss teksti ja muusika sidumisel, filigraanselt on välja toodud sageli komistuskivideks osutuvad polüfoonilised lõigud. Kõik teosed kõlavad ühtlaselt kõrgetasemeliselt ja kui üldse midagi esile tõsta, siis võib-olla näiteks laulu „Seitse sammaldunud sängi“ nõtket fraseerimist, „Karjase kaebuse“ vokaaltehnilist mitmekülgust – sopran võib vastavalt vajadusele muutuda imekerge sillerdavast vokaalist jõuliseks ja dramaatiliseks. Plaadi lõpulugu „Miks sa nutad, tammekene?“ on aga oma siiruses lihtsalt liigutav. Ning siis veel „Noore veljo, veeritäge“ – see on üks Saare populaarsemaid palasid kooride kavades, aga tegelikult oma keeruka helikeele, kiire tempo ja ülikõrge registriga lausa kaelamurdev. Kes aga tahab kuulata esitust, kus kael on murdmata ja kividest komistamata üle saadud, sellele on EFK versioon just sobiv. Täiesti õigustatult omistati plaadile ka Eesti Kooriühingu 2015. aasta parima kooriplaadi nimetus.

Kreek ja Kõrvits

Kui Saare looming saavutas laialdase populaarsuse juba helilooja nooruses, siis Cyrillus Kreegi koorilaulude levik oli tagasihoidlikum. Ei olnud tal sellist „ihudirigenti“, nagu Saarele oli Tuudur Vettik, ja suur osa tema loomingust oli tavakoorile liiga keeruline. Lisaks sai nõukogude ajal takistuseks

paljude laulude vaimulik sisu. Täiesti tundmatu Kreegi muusika loomulikult ei olnud, tema ilmalikke laule, mis on kohati lausa rahvalikud, laulsid siinsed koorid ikka. Kreegi vaimuliku loominguga kuulajate ette toomisel on aga suur roll just Tõnu Kaljustel ja EFKl, sest juba 1987. aastal kõlasid nende plaadil Kreegi kolm „Taaveti laulu“ (nr 104, 121, 141) ja „Õnnis on inimene“⁶ ning 1989. aastal anti välja LP „Vaimulikud rahvaviisid (I ja II vihik)“. Hiljem on Kreegi salvestanud ka Reuss ja Hillier; viimase juhatatud kogumik „Baltic Runes“ (2010), kus muu hulgas kõlavad Kreegi ühed populaarsemad koorilaulud „Sirisege, sirsikesed“, „Maga, maga, Matsikene“ ja „Mis sa sirised, sirtsukene?“, sai ühtlasi Grammy nominatsiooni kategoorias „Parim koorimuusika esitus“.

Üks kaunimaid ja ilmselt ka populaarsemaid EFK plaate on album, millel kõlab Kreegi „Requiem“ ning Tõnu Kõrvitsa „Kreegi vihik“ (2008, kordusväljaanne 2019). See esimese eesti reekviemina ajalukku läinud Kreegi monumentaalseim teos on algsest kirjutatud eestikeelsena, aga nii, et ladinakeelne tekst sobitub vaid väikeste muudatuste tegemisel muusikaga. Nõukogude ajal oligi võimalik teost vaid ladina keeles ette kanda – kes sellest vanast, väljasurnud keelest ikka aru saab! –, alates 1989. aastast pöörduti aga taas algse teksti juurde. Ometigi on Kaljuste läinud vastuvoolu ja plaadiümbriselt saame teada ka selle põhjuse: „Käesoleval salvestisel kõlabki „Requiem“ ladina keeles, mis on iseseisvusaegsete kodumaiste esituste kontekstis suhteliselt harvaesinev, aga toetub Tõnu Kaljuste arusaamale Kreegi helikeele ja ladina keele kokkusobivusest ning lähtub püüdlusest

mitmekesistada teose diskograafiat ja seeläbi kuulajate valikuvõimalusi.”

Kreegi kogutud eesti vaimulikud rahvaviisid on aluseks Tõnu Kõrvitsa koorile ja keelpilliorkestrile loodud kaheksaosalisele tsüklile „Kreegi vihik”, millest on 2018. aastal lausa dissertatsioon kirjutatud.⁷ Sealt saame teada, et seda teost on Euroopas esitatud üle 60 korra ning Ameerika Ühendriikides vähemalt viis korda. „Kreegi vihikust” on olemas teisigi plaadistusi, aga EFK ja TKO versioon tundub ikka see kõige õigem ja originaalilähedasem olevat. Kui palju seda plaati ka ei kuulaks, ikka sulab süda juba esimese osa „Nüüd ole, Jeesus, kiidetud” imelise naiskoori soolo ja keelpillide *pizzicato* peale ning jõuab hinge ülendavasse kulminatsiooni viimase osaga „Ma vaatan üles mäele”.

Tõnu Kõrvitsa muusikat on EFK salvestanud veel kolmele albumile, igauks omamoodi pärl. 2016. aastal nägi ilmavalgust Kõrvitsa esimene autoriplaat „Mirror” (dirigent Tõnu Kaljuste), kus üks kaunimaid lugusid on Tormisest inspireeritud unenäoline „Peegeldused tasasest maast”. Tylan Grillo on koori vokaliisipartiid kirjeldanud ECMi arvustuste lehel väga luuleliselt: „Läbipaistvusega, milleks vaid Eesti Filharmoonia Kammerkoor võimeline on, kootakse võbelevate varjude vaip, samal ajal kui Anja Lechneri tšello hoiab neid justkui kogu maailma embava palvega ohjes.”⁸

Eesti koorimuusika viimaste aastate tähtteosteks võib pidada Kõrvitsa kahte tsüklit: Emily Brontë tekstidele loodud „Moorland Elegies” (2017) ja Cesare Pavese luulel põhinev „You Are Light and Morning”. Dirigent Risto Joosti juhatusel on EFK ja TKO need ka CDdele salvestanud ning tulemuks on erilise melanhoolse atmosfää-

riga albumid. Nii koor kui ka orkester annavad teostes valitsevat kurbuse ja üksinduse meeleolu edasi äärmise paindlikkusega, plaatide üheks tipp-hetkeks võib aga pidada koori aldilaul- ja Marianne Pärna lüürilisi, kohati lausa bluusihõngulisi soolosisid. Mõlemaid plaate on saatnud ka kriitikute tunnustus: neist esimene tunnistati 2018. aasta Eesti parimaks klassikaplaadiks, teine aga ajakirja *Classica* 2021. aasta septembrikuu parimaks plaadiks.

Gesualdo

EFK ja TKO ühistest salvestistest on üks kõige huvitavama kontseptsiooniga 2015. aastal Eesti parimaks koorimuusikaalbumiks valitud ning ka Grammy nominatsiooni saanud „Gesualdo”. Juba pealkiri ütleb, et plaadi keskmes on kurikuulus itaalia renessansshelilooja, aga mitte oma originaalloominguga, vaid seadetega tema teostest. Nii on oma kätt orkestreerijana katsetanud Tõnu Kaljuste, kes on seadnud keelpilliorkestrile madrigali „Moro lasso”, Erkki-Sven Tüürilt pärinevad aga „O crux benedicta” keelpilliversioon ja motetist „L’ombra delle croce” inspiratsiooni saanud orkestriteos. Need on siiski kergemad vahepalad kahele ulatuslikumale, aga täiesti vastandlikule teosele, austraalia helilooja Brett Deani „Carlole” ja Tüüri „Psalmodyle”. Deani äärmiselt põnev oopus on üles ehitatud Gesualdo „Moro lasso” muusikale, muutudes loo edenedes järjest dissonantsemaks ja keerukamaks; klassikalisest „ilusast laulmisest” saab sosistav kooripartii. Lõpuks jõuab teos aga tagasi sinna, kust ta algas, tsiteerides taas Gesualdot. Tüüri minimalistlikus stiilis „Psalmodyls” annab aga tooni vanamuusika ja 1970. aastate progeroki sümbioos.

„Gesualdot” on kiitnud nii siinsed kui ka väliskriitikud ning tundub asjakohane tsiteerida taas ECMi arvustust: „Kuna ta [Tüür] on üks ECMi platvormi „New Series” oluline figuur, siis iga uus plaadile jõudnud Tüüri materjal annab põhjust tähistamiseks. Ometigi ületab see tandem Deaniga igasugused ootused ja kuulutab tagasipöördumist vormi poole, nii et albumi lõpp kujutab samaaegselt nii kojunaasmist pikalt reisilt kui ka uuele asumist.”⁹

Baltic Voices

Kui Paul Hillierist 2001. aastal EFK peadirigent sai, keskendus ta mõnevõrra üllatuslikult Balti riikide ja Põhjamaade heliloojate loomingule ning vene vaimulikule muusikale. Kõrgeid auhindu pälvisid tema juhatusel salvestatud albumid nii Pärdi kui ka vene heliloojate teostega. Siin aga tahaks tähelepanu pöörata kolmeosalisele plaadiseeriale „Baltic Voices”, mis annab hea läbilõike meie ja meie lähiumbruse koorimuusikast.

Esimene plaatidest ilmus 2002. aastal ja sisaldas traditsioonilisemat muusikat – eesti heliloojatest on esindatud Kreek, Tormis ja Pärt. 2005. aastal ilmunud teisel plaadil, mis sai Grammy nominatsiooni nagu esimenegi, on ajaliselt värskemad, sageli ka helikeelelt keerulisemad teosed ning ka mõned esmasalvestused, nagu näiteks Toivo Tulevi „And then in silence there with me be only You” ja Galina Grigorjeva „Na ishod”. Kõige õnnestunumaks võib aga pidada samuti 2005. aastal välja antud sarja kolmandat plaati, mille puhul Hillier isegi tunnistab, et see on neist kolmest kõige mitmekesisem ja stiililiselt kirjum. Selline vaheldusrikkus hoiab kuulaja erksana ja paneb ka koori vokaalsed võimed

proovile, sest siin on kõike, tavalisest laulmisest *Sprechstimme*’ni, sosinaid ja karjeid. Hillier on leidnud ideaalse avaloo, Vaclavas Augustinase „Trepùtè Martela” („Trampiv pruut”), mille klavessiini, plokkflöötide, *viola da gamma* ja löökpillide rütmikas taust haarab kuulaja kohe kaasa. Sellele järgneb väga erinevat muusikat, millest meelde jäävamad on Kaija Saariaho mitmeplaaniline ja tehniliselt väga nõudlik „Nuits, adieux” („Õöd, jumalaga”) ning Erik Bergmani sürrealistlikult vaimukas „Vier Galgenlieder” („Neli võllalaulu”), kus naiskoori esitatud „Tapetenblume” („Tapeedilill”) on sõna otseses mõttes naljakas. Seegi plaat ei jäänud tunnustuseta: Diapason d’Or prantsuse muusikaajakirjalt, oma auhinna andsid ka saksa muusikakriitikud.

Schnittke

Viimaste aastate suurimad õnnestumised salvestiste vallas on Kaspars Putniņši juhatatud albumid Alfred Schnittke ja Pärdi loominguga. Neid kahte heliloojat kõrvutatakse sageli ja üks ole selleks omajagu põhjustki: mõlemad alustasid oma loometeed Nõukogude Liidus ja leidsid hiljem tee usu juurde, mis on nende loomingut sügavalt mõjutanud. Siiski on nad heliloojatena erinevad natuurid ja see avaldub ka nende helikeeles – Pärdi peamiselt heakõlaline ning näiliselt lihtne muusika vastandub Schnittke nurgelistele meloodiatele ja keerulisele dissonantssele harmooniale, kus vaid haruharva toimub lahenemine tonaalsetesse akordidesse. Selle erinevuse on kenasti sõnastanud Putniņš: „Kui Schnittke viib kuulaja oma isiklikule teekonnale, mis avab nii inimeksistenti ohtlikud sügavused kui ka ekstaatilised

seisundid, siis Pärt loob oma muusika-
ga templi ja palveruumi.”

Et Pärdist on eespool juba juttu ol-
nud, siis siin tahaksin esile tõsta just
Schnittke teoste „Psalms of Repen-
tance” („Patukahetsuspsalmid”, sal-
vestatud 2017) ja „Choir Concerto,
Three Sacred Hymns” („Koorikont-
sert. Kolm vaimulikku hümnit”, 2021)
vapustavat esitust. Eriti käib see „Patu-
kahetsuspsalmide” kohta, mis on neist
teostest kõige keerulisem, pingelisem
ja lausa traagilise alatooniga. Nõus-
tun täielikult ajakirjas Gramophone
välja käidud väitega, et ei ole sobiva-
mat koori nende teoste esitamiseks
kui EFK. Ning kui ma tavaliselt püüan
vältida sõna „täiuslik” – ikka saab ju
veel paremini –, siis „Patukahetsus-
psalmide” ettekande hinnanguks on
see sõna omal kohal. Lisaks peab eral-
di tunnustama sopraneid, kes kogu
teose jooksul n-ö normaalsesse regist-
risse peaaegu et ei saagi, vaid peavad
liikuma taevastes kõrgustes ning seal-
juures veel ka mõtestatult musitseeri-
ma. Ja nagu tavaks saanud, tuleb üles
lugeda auhinnad: 2018. aastal ajakirja
Gramophone parim koorimuusika al-
bum ja 2021. aastal ajakirja Diapason
auhind „Diapason d’or de l’année”
ning Grammy nominatsioon kategoo-
rias „Parim koorimuusika esitus”.

Sibeliuse

Üks märkimisväärne plaat EFK salves-
tiste hulgas on Jean Sibeliuse „Com-
plete works for mixed choir” (2015, di-
rigent Heikki Seppänen). See kogu-
mik ei ole küll suuri auhindu võitnud,
kuid tänu oma sisukusele – ikkagi
kogu Sibeliuse segakoorilooming! –
ja esituskvaliteedile väärib kindlasti
mainimist. Koorimuusikat kirjutas Si-
belius küll kogu elu (viimane koori-

seade valmis tal 1954. aastal), kuid see
ei ole väga rohkearvuline ja sihtrüh-
ma tõttu, kelleks olid amatöörkoorid,
ei paista silma ka erilise keerukusega.
Tänapäeval tunduvad Sibeliuse laulud
üsna traditsioonilised, kuid 19. sajandi
lõpul ja 20. sajandi algul peeti neid
nii modernseks, et heliloojat kahtlus-
tati kogemata valede nootide kirjapa-
nemises. Üheks keerukamaks, aga ka
kaunimaks Sibeliuse koorilauluks on
„Kanteletarist” pärit rahvaluuleteksti-
le loodud „Rakastava” („Armastaja”,
1893/1898), mida EFK on salvesta-
nud kahel korral: Seppäneni versiooni
kõrval on olemas ka Paul Hillieri ver-
sioon, mis kõlas 2010. aasta CDI „Baltic
Runes”. Kui võrrelda kahte interpre-
tatsiooni, siis minu isiklik sümpaatia
kuulub Hillierile. Kaalukaussi ei kal-
luta aga mitte koor, mis mõlemal sal-
vestisel on üsna sarnane, vaid hoopis
naissolistide valik. Soome dirigendi
juhatatud plaadil häirib metsosopran
Jenny Carlstedti ooperilauljale omane
vibrato, tunduvalt orgaanilisemalt kõ-
lab kooriga kokku Iris Oja sirgem ja
mahedam toon.

Plaadil kõlavad ka Sibeliuse ülitun-
tud jõululaulud „En etsi valtaa, lois-
toa” ja „On hanget korkeat, nietokset”,
mille tõlgendus on tavapärasest kõr-
vale kalduv, võrreldes mällu sööbinud
soome kooride esitustega palju nurge-
lisem ja kargem, isegi emotsioonitum.
Sama võib öelda ka „Finlandia” esi-
tuste kohta, mida plaadil leidub lausa
kaks, erinevates helistikes.

Siin on ilus elada

Lõpetuseks tahaks aga kirjutada plaa-
dist, millel pole maailma mastaabis
vist erilist tähtsust, kuid mis on mõ-
jutanud omas ajas ja omal kohal eesti
kuulajaid võib-olla rohkem kui ükski

teine EFK plaat. 1985. aastal, pimedal nõukogude ajal ilmus LP nimega „Siin on ilus elada“, kus kõlab eesti koorimuusika kullafondi kuuluv looming, Miina Härma, Aleksander Kunileiu, Friedrich Saebelmanni ja Karl August Hermanniga kaunimad laulud. Raske on noorematele põlvkondadele praegu selgeks teha, et kunagi peeti seda „ohtlikuks“ muusikaks ja selle ettekandmise võimaluses ei saanud iial kindel olla. Mäletan isegi seika oma koorilauljaajast 1980. aastatel, kui tähtsad tegelased istusid proovis ja arutasid, kas Kunileiu „Sind surmani“ ikka on sobiv pala kontserdil esitamiseks.

Ja siis äkki kõlasid kõik need hingeminevad lood ühel plaadil! See sündmus tundus peaaegu et riigivastase sammuna. „Mu isamaa on minu arm“, „Sind surmani“, „Ei saa mitte vaiki olla“ – neid laule kuulati sõna otseses mõttes pisarsilmi; plaadi viimased lood „Oh laula ja hõiska“ ja „Kungla rahvas“ süstisid aga omajagu optimismi ning mõjusid nagu valgus tunneli lõpus. Mis aga selle plaadi eriti väärtuslikuks teeb, on Tõnu Kaljuste ja koori suhtumine muusikasse. Sage li kirtsutatakse nende laulude puhul nina: mannetu *Liedertafel*, mis nagu ei väärikski suuremat süvenemist. Kaljuste ja EFK pole aga teinud mingit alahindlust; nii teksti kui ka muusikaga on tehtud põhjalikku tööd ja tulemus on selline, et peaaegu 40 aastat hiljem tõusevad neid laule kuulates pinnale samad emotsioonid mis plaadi ilmumise aegugi.

Aastalõpp on kiiruga lähenemas ja kaugel need jõuludki siis enam on. Minu soovitus selleks pimedaks ja närviliseks ajaks: kuulake EFK plaati „Jõul“ ja te kogete midagi imelist.

Viited ja kommentaar:

¹ Kristina Kõrver 2022. Sillaehitajad. Rmt.: Kammerlauljad. Eesti Filharmoonia Kammerkoor 40. Tallinn: Eesti Filharmoonia Kammerkoor, lk 72.

² Richard Lehnert. Recording of August 1992: Veljo Tormis: Forgotten Peoples. – *Stereophile*, 2. VIII 1992 / 2. XII 2007. – <https://www.stereophile.com/recordingofthefirst/892rotm/index.html>

³ Gramophone Review: Pärt: Kanon Pokajänen. – *Gramophone* – <https://www.gramophone.co.uk/review/p%C3%A4rt-kanon-pokajanen>

⁴ Tyran Grillo. Pärt: Kanon Pokajänen (ECM New Series 1654/55). – *Between Sound and Space. An ECM Records Primer*, 28. XII 2010. – <https://ecmreviews.com/2010/12/28/kanon-pokajanen/>

⁵ Raymond Tuttle 1999. Arvo Pärt. Kanon pokajänen. – *Classical.net: Reviews*. – <http://www.classical.net/music/recs/reviews/e/ecm01654a.php>

⁶ Täpselt samad Kreegi laulud valis oma 2002. aasta albumile „Baltic Voices I“ ka Paul Hillier.

⁷ Alex Timothy Favazza jr 2018. Kreegi Vihik (Kreek's Notebook) for Chorus and Strings by Tõnu Kõrvits: A Conductor's Guide. Florida State University Libraries.

⁸ Tyran Grillo. Tõnu Kõrvits: Mirror (ECM New Series 2327). – *Between Sound and Space. An ECM Records Primer*, 20. VI 2019. – <https://ecmreviews.com/2019/06/20/korvits-mirror/>

⁹ Tyran Grillo. Erkki-Sven Tüür/ Brett Dean: Gesualdo (ECM New Series 2452). – *Between Sound and Space. An ECM Records Primer*, 23. VI 2019. – <https://ecmreviews.com/2019/06/23/tuur-dean-gesualdo/>